

Oplossingsrichtingen voor een landelijke dekking voor overstromingsrisico's

Sinds 5 september jongstleden kunnen Nederlanders zich verzekeren tegen schade veroorzaakt door overstromingen. Dit vergroot de dekking van overstromingsrisico, maar van een brede landelijke dekking is nog geen sprake. Dit kan worden gerealiseerd door het instellen van een verplichte afdracht door verzekeraars aan een pool of door een publiek-private verzekering.

WOUTER BOTZEN
Universitair docent
aan de Vrije Universiteit
Amsterdam

JEROEN AERTS
Hoogleraar aan de
Vrije Universiteit
Amsterdam

De assuradeur Neerlandse heeft in samenwerking met Vereniging Eigen Huis en het ingenieursadviesbureau HKV Lijn in Water de Catastrofeverzekering geïntroduceerd die dekking biedt tegen risico's van overstromingen, aardbevingen, bommen uit de Tweede Wereldoorlog en terroristische aanslagen. Dit is een belangrijke stap voorwaarts voor wat betreft de verzekeraarbaarheid van een risico dat 67 procent van de Nederlandse bevolking loopt (De Moel *et al.*, 2011). Nederland heeft het hoogste publieke beschermingsniveau tegen overstromingen in de wereld. Desondanks bestaat er een restrisico waarvoor een goede schade-regeling gewenst is (Botzen en Van den Bergh, 2009).

De nieuwe Catastrofeverzekering vult een gat in de markt dat bestaat sinds verzekeraars het overstromingsrisico in vrijwel alle inboedel- en opstalpolissen hebben uitgesloten na de watersnoodramp in 1953. Vanwege het mogelijke catastrofale karakter van een overstroming in Nederland die in bepaalde gebieden schades tot enkele tientallen miljarden euro's kan veroorzaken (Aerts en Botzen, 2011) hebben verzekeraars het overstromingsrisico als technisch onverzekerbaar beschouwd. De particuliere schadeverzekering die sinds dit jaar bestaat laat zien dat het wel degelijk mogelijk is om een overstromingsverzekering aan te bieden. Maar om een brede en goedkopere

nationale dekking voor het overstromingsrisico te realiseren moeten vervolgstappen worden ondernomen die bereikt kunnen worden door een verdere samenwerking in de verzekeringssector, eventueel met ondersteuning van de overheid.

DISCUSSIE

De lange afwezigheid van een overstromingsverzekering in Nederland is uniek, gezien het feit dat dit type risico doorgaans verzekerd is in andere Europese landen (Paudel *et al.*, 2012). Er is dan ook veel discussie gevoerd over de verzekeraarbaarheid van overstromingsrisico's in Nederland. Zo is in ESB de wenselijkheid van een grotere rol voor private verzekeraars in het vergoeden van overstromingsschade besproken door De Rooij en Van den Bergh (2005), Aalbers en Bakker (2006), en door Botzen (2011). Tussen 2006 en 2010 hebben de overheid en verzekeraars onder leiding van het Verbond van Verzekeraars de mogelijkheden verkend van het invoeren van een publiek-private overstromingsverzekering waarin verzekeraars een deel van schade als gevolg van een overstroming dekken en de overheid garant staat voor extreem hoge schades. Vanwege de aanvang van de economische crisis heeft het kabinet dit overleg stilgelegd omdat het op dat moment de extra lastenverzwaringen die een overstromingsverzekering op de korte termijn teweeg kan brengen ongewenst achtte (Verbond van Verzekeraars, 2010). Sindsdien heeft het Verbond van Verzekeraars gewerkt aan een eigen oplossing voor de verzekeraarbaarheid van het overstromingsrisico voor heel Nederland. Kader 1 bespreekt de nieuwe Catastrofeverzekering in detail.

VOORDELEN

Meer risicobewustzijn

Vanuit een maatschappelijk oogpunt is het interessant dat de Catastrofeverzekering via de website informatie verschaft over locatiespecifieke mogelijke waterstanden en de kans op een overstroming, en dat de premie gedifferentieerd is aan de hand van een objectieve maatstaf van het overstromings-

risico. De verzekering kan hierdoor het risicobewustzijn ten aanzien van overstromingen verhogen. Het verschaffen van zulke informatie is relevant volgens theorieën van de begrensdde rationaliteit van personen die voorspellen dat individuen vaak niet goed op de hoogte zijn van risico's met een kleine kans op grote gevolgen. De mate waarin dit het geval is voor Nederlanders, is onderzocht door middel van vragenlijsten die zijn ingevuld door duizend huizenbezitters in het Nederlandse rivierengebied. Met deze vragenlijsten zijn individuele percepties van het overstromingsrisico onderzocht. De resultaten van dit onderzoek hebben aangetoond dat dit risicobewustzijn over het algemeen laag is (Botzen *et al.*, 2009a). Lage percepties van het overstromingsrisico kunnen zich vertalen in onvoldoende voorbereidingen van huishoudens op overstromingen (Bubeck *et al.*, 2012).

Bij aanschaf van de Catastrofeverzekering krijgen huiseigenaren die voorbereidingsmaatregelen hebben genomen een korting op de verzekeringspremie tot 4,9 procent per maatregel. De maatregelen die hiervoor in aanmerking komen zijn het plaatsen van was- en droogapparatuur en de CV-ketel op een hogere verdieping dan de begane grond, en het plaatsen van waterbestendige vloeren en zandzakken of vloedschotten. Deze betrekkelijk eenvoudige maatregelen kunnen veel overstromingsschade besparen (Botzen *et al.*, 2009b).

Lager politiek moreel risico

De koppeling van de premie en het risicoprofiel met de conditie van waterkeringen (duinen en dijken) vergroot de zichtbaarheid van achterstallig onderhoud door waterschappen. Dit is van belang omdat ongeveer een derde van het totaal aantal kilometers primaire waterkeringen niet voldoet aan de voorgeschreven veiligheidsnorm (Inspectie Verkeer en Waterstaat, 2011). Als waterkeringen niet voldoen, komt dat nu tot uitdrukking in een hogere premie van de Catastrofeverzekering. Deze zichtbaarheid van achterstallig onderhoud kan het politiek moreel risico van een verzekering beperken. Dit moreel risico houdt in dat de overheidsinvesteringen in preventie van overstromingen tekort kunnen schieten als verzekeraars het overstromingsrisico dekken. Hierdoor kan de verwachte schade die verzekeraars moeten uitkeren stijgen (Botzen en Van den Bergh, 2008). De koppeling van de premie van een overstromingsverzekering aan de conditie van waterwerken kan dit moreel risico beperken.

BEPERKINGEN

Beperkte dekking

De huidige Catastrofeverzekering biedt echter slechts tot op zekere hoogte een oplossing voor de moeilijke verzekeraarbaarheid van het overstromingsrisico in Nederland. Ten eerste kan de dekking van 75.000 euro in veel gevallen voldoende zijn, maar deze is te weinig als gebieden met een lage ligging getroffen worden door een extreme overstroming. Ten tweede is de doelgroep van de Catastrofeverzekering beperkt tot huiseigenaren. Voor verenigingen van huiseigenaren, bedrijven en huurders die alleen hun inboedel willen verzekeren tegen het overstromingsrisico, biedt het huidige product van Neerlandse geen dekking. Ten derde biedt Catastrofeverzekering geen dekking voor overstromingsschade in het buitendijkse gebied waar ongeveer honderdduizend Nederlanders

wonen. Dit buitendijkse gebied omvat uiterwaarden en kades langs rivieren die niet beschermd zijn door primaire waterkeringen. Ten vierde kan de premie van de Catastrofeverzekering volgens een prijsvergelijking van de Consumentenbond (2012) hoog uitvallen, met name in vergelijking met de betalingsbereidheid van mensen. Voor een voorbeeldgezin buiten overstroombaar gebied (in Echt, Limburg) is de premie weliswaar slechts 16,32 euro per maand, maar binnen overstroombaar gebied (in Arcen, eveneens Limburg) loopt dit op tot 215,82 per maand. Zoals de website van Neerlandse (www.neerlandse.nl) aangeeft kan de premie afhankelijk van het risico ook anders uitvallen. De hoogte van de premies in overstroombaar gebied kunnen worden verklaard doordat het verzekeren van het overstromingsrisico relatief duur is ten opzichte van de verwachtingswaarde van overstromingsschade. Ondanks de kleine kans op een overstroming is de potentiële schade namelijk hoog en bestaat er grote onzekerheid over het risico. De Catastrofeverzekering zal waarschijnlijk slechts een beperkte groep huiseigenaren aanspreken. Botzen en Van den Bergh (2012) hebben de bereidheid om te betalen onder-

De nieuwe Catastrofeverzekering

KADER 1

De Catastrofeverzekering van Neerlandse heeft de impasse in de verzekeraarbaarheid van overstromingsrisico's in Nederland doorbroken. De overstromingsdekking vergoedt schade veroorzaakt door overstromingen van rivieren, meren en de zee. De dekking is per gebeurtenis maximaal 75.000 euro. Het eigen risico van de polis bedraagt 1000 euro en heeft als doel om verzekerden een prikkel te geven om zich voldoende voor te bereiden op een naderende overstroming, zoals het plaatsen van kostbaarheden op hogere verdiepingen. Voor huiseigenaren in niet-overstroombaar gebied biedt Neerlandse een aparte polis aan die het overstromingsrisico niet dekt. Neerlandse heeft het catastroferisico momenteel ondergebracht bij Lloyds of London. De verzekeringscapaciteit wordt aangeboden op basis van een groeiemodel dat inhoudt dat de polis wordt aangeboden voor een maximaal aantal huiseigenaren per regio, gedefinieerd als een dijkkringgebied. Op deze manier worden de risico's over verschillende dijkkringen gespreid, waardoor de verzekeraar minder reserve in kas hoeft te houden. Reden is dat het maximaal uit te betalen bedrag na een overstroming gelimiteerd is aangezien het onwaarschijnlijk is dat veel dijkkringen tegelijk overstromen. Neerlandse hoopt dat, door de verzekering in fases aan te bieden waardoor risico's over dijkkringen worden gespreid, het in de toekomst mogelijk wordt om deze maximale limiet aan het aantal polissen per dijkkring af te schaffen en zodoende de verzekeraarbaarheid van mensen te vergroten.

De premie van de Catastrofeverzekering is afhankelijk van het catastroferisico dat de huiseigenaar loopt. Het overstromingsrisico wordt op het straatniveau bepaald aan de hand van de kans en de verwachte schade van een overstroming. De mogelijke schade wordt mede bepaald door mogelijke waterdieptes van een overstroming. De kans op een overstroming is bepaald door de normering van de dijken die het gebied beschermen, zoals zijn vastgelegd in de Nieuwe Waterwet, de conditie van de dijk zoals is vastgesteld in de zesjaarlijkse landelijke toetsing (Inspectie Verkeer en Waterstaat, 2011) en de faalkans van dijken zoals is bepaald in onderzoeksprogramma's zoals Waterveiligheid 21ste eeuw en Veiligheid Nederland in Kaart. Door premies te differentiëren op basis van het risico kan de verzekeraar antiselectie tegengaan. Antiselectie kan een probleem vormen als de overstromingsverzekering op vrijwillige basis wordt ingevoerd en indien er sprake is van asymmetrische informatie over overstromingsrisico's tussen verzekeraars en verzekerden. Dit kan ertoe leiden dat te veel slechte risico's verzekerd zijn als alleen huishoudens in gebieden met hoge overstromingsrisico's een verzekering willen afsluiten en verzekeraars deze hogere risico's geen hogere premie opleggen dan lagere risico's.

zoekt met vragenlijsten die in 2008 zijn ingevuld door 1120 Nederlandse huizenbezitters met een begane grond of een flat lager dan de tweede verdieping, waarvan 982 bruikbare antwoorden overbleven. Een onderdeel van deze vragenlijst was een keuze-experiment waarin respondenten keuzes maakten tussen overstromingsverzekeringen met verschillende kenmerken, zoals premies die in verschillende opties en vragenlijstversies waardes konden aannemen tussen de tien en tachtig euro per maand. De vraagcurven die van deze keuzes zijn afgeleid, tonen aan dat ongeveer veertig procent van de huis-

Voor bewoners van overstroombaar gebied is onduidelijk of zij een vergoeding krijgen van hun schade na een overstroming, en zo ja hoeveel. Door deze onzekerheid is het lastig om een overstromingsverzekering op waarde te schatten

eigenaren in overstroombaar gebied interesse hebben om een verzekering af te sluiten die overstromingschade volledig dekt voor tien euro per maand, terwijl dit percentage afneemt naar tien procent als de premie tachtig euro per maand bedraagt (Botzen en Van den Bergh, 2012). Deze schattingen zijn met onzekerheid omgeven, maar duiden erop dat waarschijnlijk slechts een beperkte groep huiseigenaren, gekenmerkt door een hoge mate van risicoaversie, interesse heeft in de Catastrofeverzekering als de huidige premies gehandhaafd blijven.

Onduidelijkheid omtrent overheidsregeling

Als Nederlandse huishoudens en bedrijven schade onder vinden door overstromingen of een aardbeving dan kan deze deels worden gecompenseerd door de overheid via de Wet tegemoetkoming schade bij rampen en zware ongevallen (WTS). De WTS is een ad-hoc-schaderegeling die door de overheid van toepassing kan worden verklaard indien een overstroming wordt beschouwd als een ramp. Er kleven in algemene zin nadelen aan de WTS. Er is ruimte voor politieke willekeur of de WTS na een overstroming in werking treedt en als dit het geval is hoeveel van de geleden schade dan wordt vergoed. Voor de WTS zijn geen premies geheven of fondsen opgebouwd. Vergoedingen die voortvloeien uit de WTS kunnen dus de overheidsfinanciën zwaar belasten. In die zin is de komst van een particuliere verzekeringsmogelijkheid voor overstromingsrisico zeer welkom.

Het is echter de vraag of de WTS nog van toepassing is op overstromingschade van huizenbezitters aangezien volgens de wet een gedupeerde geen recht heeft op een tegemoetkoming in schade en kosten indien deze redelijkerwijs verzekeraar waren. De nieuwe Catastrofeverzekering dekt schade aan overstromingen en aardbevingen tot aan 75.000 euro, hetgeen zou betekenen dat de WTS hiervoor niet meer van toepassing is. Maar het kan worden betwijfeld of door de beschikbaarheid van de Catastrofeverzekering wordt voldaan aan het criterium 'redelijkerwijs verzekeraar', vanwege haar relatief hoge premie en gelimiteerde beschikbaarheid. Door de onzekerheid

over mogelijkheden van compensatie via de WTS is het voor bewoners van overstroombaar gebied onduidelijk of zij een vergoeding krijgen van hun schade na een overstroming, en zo ja hoeveel. Door deze onzekerheid is het lastig om een overstromingsverzekering op waarde te schatten.

De mogelijkheid op vergoeding van overstromingschade via de overheid verlaagt de consumentenvraag naar een overstromingsverzekering. Uit het onderzoek van Botzen en Van den Bergh (2012) bleek dat het maximale bedrag dat respondenten willen betalen voor een overstromingsverzekering gemiddeld twintig procent lager is indien er een mogelijkheid bestaat tot compensatie van overstromingschade door de overheid. Het is daarom wenselijk dat er meer duidelijkheid komt in de WTS-regelgeving over wat wordt verstaan onder 'redelijkerwijs verzekeraar' en over in welke gevallen de WTS in werking treedt en hoeveel vergoeding van overstromingschade verwacht kan worden.

OPLOSSINGSRICHTINGEN

De Catastrofeverzekering kan als een belangrijke stap in de richting van een brede landelijke dekking van het overstromingsrisico worden gezien. Een ruimere dekking kan langs twee oplossingsrichtingen worden gerealiseerd.

Een verzekeraarsfonds

Een mogelijkheid tot ruimere dekking is volgens het Verbond van Verzekeraars een verplichte afdracht van verzekeraars aan een pool waaruit een overstromingsdekking kan worden betaald voor alle inboedel- en opstalpolissen van bedrijven en particulieren (Verbond van Verzekeraars, 2012). Dit fonds kan zijn capaciteit vergroten door het risico te herverzekeren. Uit het fonds wordt een basisdekking gefinancierd en het staat individuele verzekeraars vrij om een aanvullende overstromingsdekking aan te bieden bovenop de reguliere inboedel- en opstalpolis. Er blijft een eigen risico om prikkels te geven om voorzorgsmaatregelen te nemen als een overstroming nadert, maar tevens moet de overheid garant staan voor extreme schades boven een limiet. Hoewel de overheid dus financieel moet bijspringen na een zeer zware overstroming, worden de eerste financiële klappen opgevangen door de verzekeringssector. De verzekeringssector neemt de schadeafhandeling op zich, waarvoor zij ook de juiste expertise en infrastructuur hebben. In indicatieve berekeningen gaat het Verbond uit van een limiet van 25.000 euro voor inboedel en 250.000 euro voor opstal. Bij zakelijke verzekeringen is gerekend met een limiet van 250.000 euro voor inventaris en 500.000 euro voor opstal. Deze limieten zijn inclusief de kosten voor beredding. Na verdere uitwerking van het model in 2013 zullen de definitieve limieten worden voorgesteld.

Een voordeel van de spreiding over alle inboedel- en opstalpolissen zoals het Verbond van Verzekeraars voorstelt is dat de kosten per polis laag zijn en dat de overheid niet ad hoc schade hoeft te vergoeden voor huishoudens die geen overstromingsverzekering aanschaffen. De afdracht aan de pool van verzekeraars is verplicht, maar verzekeraars kunnen zelf bepalen hoe zij deze afdracht doorberekenen aan de consument. De benodigde opslag op de premie is waarschijnlijk rond de vijf procent per polis (Verbond van Verzekeraars, 2012). Tevens kan een verplichte deelname aan de pool antiselectie tegengaan. Het is overigens nog maar de vraag of

antiselectie ook daadwerkelijk in de praktijk een probleem zal vormen omdat empirische studies aantonen dat burgers moeite hebben met het goed inschatten van overstromingsrisico's en dat de consumentenvraag naar een overstromingsverzekering slechts beperkt afhankelijk is van het feitelijke risico (Botzen *et al.*, 2009a; Botzen en Van den Bergh, 2012).

Indien deze oplossingsrichting in de praktijk wordt gebracht als een vaste opslag zonder premiedifferentiatie, dan zal het risicobewustzijn van burgers ten aanzien van overstromingen niet verhogen. Zonder een koppeling van premies aan voorzorgsmaatregelen die polishouders hebben genomen is er geen optimale prikkel voor risicoreductie. Een ander nadeel van een verplichte dekking is dat deze de soevereiniteit van de consument aantast en zelfs in strijd kan zijn met de mededingingswetgeving. Mochten verzekeraars besluiten om de afdracht aan de overstromingspool te financieren met een vaste opslag op de inboedel- en opstalpolissen, dan zouden inwoners in niet-overstroombaar gebied moeten meebetalen aan de overstromingsdekking. Dit valt deels op te lossen door het aardbevingsrisico op te nemen in de dekking. Indien een vaste opslag wordt gehanteerd, zal er ook een impliciete subsidiëring plaatsvinden van polishouders in gebieden met een hoog overstromingsrisico door polishouders die wonen in gebieden met geen of een laag risico. Het is een politiek vraagstuk of deze vorm van solidariteit gewenst is.

Publiek-private constructie

Een alternatief voor het voorstel van het Verbond van Verzekeraars is een publiek-private verzekeringsoplossing waarin verzekeraars een deel van de overstromingschade zelf dekken en de overheid optreedt als een herverzekeraar waarvoor zij een vergoeding in de vorm van een premie ontvangt van verzekeraars. Door de vergoeding voor de overheidsdekking wordt de belastingbetaler gecompenseerd. De publieke herverzekeraar kan een fonds instellen of betalingen financieren uit de algemene overheidsmiddelen in het geval een zeer zware ramp zich voordoet. Door de overheid deels de rol van herverzekeraar te laten vervullen kan de verzekering goedkoper worden aangeboden (Botzen en Van den Bergh, 2008). Voor het vraagstuk of deze oplossing een verplicht ofwel een vrijwillig karakter moet hebben, gelden dezelfde afwegingen als bij de verplichte dekking van de pool die het Verbond van Verzekeraars voorstelt. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat een bepaalde mate van differentiatie van premies op basis van het feitelijke overstromingsrisico en premiekortingen als beloning voor voorzorgsmaatregelen gewenst is om de toekomstige schadelast van overstromingen te beperken.

CONCLUSIE

De introductie dit jaar van een particuliere overstromingsverzekering is een belangrijke stap voorwaarts voor wat betreft de verzekeraarbaarheid van een risico dat een groot gedeelte van de Nederlandse bevolking loopt. Terwijl vergoeding via de huidige regelgeving van gedeeltelijke compensatie van overstromingschade door de overheid onzeker is, biedt de Catastrofeverzekering meer zekerheid op vergoeding van overstromingschade. Deze verzekering vult een gat in de markt dat bestaat sinds verzekeraars het overstromingsrisico in vrijwel alle inboedel- en opstalpolissen hebben uitgesloten na de watersnoodramp in 1953. De verzekering vergroot het risicobe-

wustzijn van huishoudens doordat het informatie verschaft over de kans en gevolgen van een overstroming, en door de differentiatie van de premie aan de hand van het locatiespecifieke overstromingsrisico en bij genomen voorzorgsmaatregelen. De prikkels die de verzekering biedt voor risicoreductie kunnen de toekomstige schadelast van overstromingen beperken. Deze voordelen zullen echter beperkt blijven indien weinig huishoudens de verzekering afsluiten vanwege de relatief hoge premie en beperkte dekking. Een brede landelijke dekking van het overstromingsrisico kan worden gerealiseerd door het instellen van een verplichte afdracht door verzekeraars aan een pool waaruit overstromingsschade kan worden betaald. Dit vergt verdere samenwerking in de verzekeringssector. Een andere oplossingsrichting is een publiek-private oplossing, waarbij de overheid als herverzekeraar optreedt. Beide oplossingsrichtingen vereisen een actievere rol van de overheid.

LITERATUUR

- Aalbers, R. en R. Bakker (2006) Private verzekeraarbaarheid van overstromingen behoeft inhaalslag. *ESB*, 91(4491), 376–378.
- Aerts, J.C.J.H. en W.J.W. Botzen (2011) Climate change impacts on pricing long-term flood insurance: a comprehensive study for the Netherlands. *Global Environmental Change*, 21(3), 1045–1060.
- Botzen, W.J.W. (2010) *The economics of insurance against climate change*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Botzen, W.J.W. (2011) Verzekeringmarkten voor natuurrampen en klimaatrisico's. *ESB*, 96(4612S), 16–22.
- Botzen, W.J.W., J.C.J.H. Aerts en J.C.J.M. van den Bergh (2009a) Dependence of flood risk perceptions on socio-economic and objective risk factors. *Water Resources Research*, 45(W10440), 1–15.
- Botzen, W.J.W., J.C.J.H. Aerts en J.C.J.M. van den Bergh (2009b) Willingness of homeowners to mitigate climate risk through insurance. *Ecological Economics*, 68(8–9), 2265–2277.
- Botzen, W.J.W. en J.C.J.M. van den Bergh (2008) Insurance against climate change and flooding in the Netherlands: present, future, and comparison with other countries. *Risk Analysis*, 28(2), 413–426.
- Botzen, W.J.W. en J.C.J.M. van den Bergh (2009) Managing natural disaster risk in a changing climate. *Environmental Hazards*, 8(3), 209–225.
- Botzen, W.J.W. en J.C.J.M. van den Bergh (2012) Monetary valuation of insurance against flood risk under climate change. *International Economic Review*, 53(3), 1005–1025.
- Bubeck, P., W.J.W. Botzen en J.C.J.H. Aerts (2012) A review of risk perceptions and other factors that influence mitigation behavior. *Risk Analysis*, 32(9), 1481–1495.
- Consumentenbond (2012) *Catastrofeverzekering: review*. Publicatie op www.consumentenbond.nl.
- Inspectie Verkeer en Waterstaat (2011) *Derde toets primaire waterkeringen: landelijke toets 2006–2011*. Den Haag: Inspectie Verkeer en Waterstaat.
- Moel, H. de, J.C.J.H. Aerts en E. Koomen (2011) Land use change and flood risk in the Netherlands. *Global Environmental Change*, 21(2), 620–627.
- Paudel, Y., W.J.W. Botzen en J.C.J.H. Aerts (2012) A comparative study of public-private catastrophe insurance systems: lessons from current practices. *Geneva Papers on Risk and Insurance*, 37(2), 257–285.
- Rooij, A. de en J.C.J.M. van den Bergh (2005) Stille voor de storm: verzekeren tegen klimaatverandering. *ESB*, 90(4463), 272–274.
- Verbond van Verzekeraars (2010) *Klimaat voor verzekeraars: rapport van de issuecommissie Klimaat van het Verbond van Verzekeraars*. Den Haag: Verbond van Verzekeraars.
- Verbond van Verzekeraars (2012) *Factsheets Tweede Kamerverkiezingen 2012*. Den Haag: Verbond van Verzekeraars.